

Invloeden op studievoortgang: een kwalitatieve analyse

Drs. S. Beekhoven en dr. U. de Jong
zijn werkzaam bij het SCO-Kohn-
stamm Instituut van de UvA.

Prof.dr. H. van Hout is werkzaam bij
de faculteit Maatschappij en Gedrag
Wetenschappen van de UvA.

Studievoortgang wordt door verschillende subjectieve factoren verklaard. Onderzocht wordt of, en op welke manier de woonsituatie van invloed is op het leven van studenten. Vervolgens worden de begrippen academische fit en subjectieve slaagkans (krachtige verklarende factoren in kwantitatieve analyses) uitgediept. Ook worden twee cases beschreven om inzicht te krijgen in het verloop van ervaringen tijdens de studie hoe beslissingen genomen worden. De kwalitatieve data-analyse bevat verhalen van 25 studenten die vijf keer benaderd zijn. Niet het thuis of op kamers wonen blijkt belangrijk, maar het hebben van een werkplek en een goede sfeer in huis. De associaties die studenten geven over zowel academische fit als de subjectieve slaagkans tonen grote onderlinge overeenkomsten. Toch blijkt vooral academische fit ook verweven met een aantal andere factoren. Tot slot leveren de twee cases mooie voorbeelden van hoe studenten verschillende doelen kunnen hebben en op welke manier ze deze nastreven.

Inleiding

In dit artikel staat een beschrijving van het dagelijks leven van studenten en de mogelijke invloed daarvan op hun studievoortgang centraal. Uitval en vertraging van studenten in het hoger onderwijs zijn problemen die in veel landen voor komen. In zijn boek *Leaving College* presenteerde Tinto (1987) het 'Model of institutional departure', een model ter verklaring van studie-uitval en studievertraging. De kern van het model van Tinto is dat studenten moeten integreren in hun studieomgeving. De mate waarin studenten integreren wordt beïnvloed door inzet en doelgerichtheid en die factoren worden op hun beurt beïnvloed door achtergrondkenmerken van studenten. Tinto suggereerde dat het verschijnsel studievoortgang op kwantitatieve én kwalitatieve manier bestudeerd moet worden. Vele kwantitatieve studies zijn uitgevoerd, maar het idee Tinto's theorie door middel van kwalitatief onderzoek empirisch te toetsen, heeft slechts een aantal maal navolging gevonden. Kwalitatieve studies kunnen zorgen voor verdieping van het inzicht over hoe processen tijdens de studieloopbaan verlopen,

verwoord door de respondenten zelf. Een kwalitatieve studie biedt meer ruimte om factoren naar boven te laten komen die niet uit een gestructureerde vragenlijst zullen blijken. In dit artikel wordt een aantal aspecten uit het studieloopbaan model onderzocht met behulp van kwalitatieve data. Eerst wordt een aantal kwalitatieve studies over dit onderwerp besproken.

Murguia, Padilla en Pavel (1991) en Padilla en Pavel (1994) trachtten Tinto's theorie a-priori te gebruiken en wilden sociale en academische integratie beter begrijpen. In Tinto's model is academische integratie de academische prestatie en interactie met docenten en faculteit; sociale integratie bestaat uit extracurriculaire activiteiten en interacties met studenten. In interviews met een aantal studenten richtten deze onderzoekers zich specifiek op een aantal factoren die volgens hen belangrijk zijn bij sociale respectievelijk academische integratie, namelijk etniciteit en studiebegeleiding. De conclusies zijn dat etniciteit en de kwaliteit van de studieadviseur belangrijk zijn voor sociale respectievelijk academische integratie. Daarna suggereren zij in kwantitatief onderzoek de metingen van integratie uit te breiden met vragen naar etniciteit en de kwaliteit van de studieadviseur. Het geheel resulteert dus enkel in een aanvulling van de begrippen sociale en academische integratie met andere mogelijk relevante variabelen. De kwalitatieve studie van Christie en Dinham (1991) probeert inzichtelijk te maken of ervaringen van studenten inderdaad de concepten uit Tinto's theorie weerspiegelen. Daarbij focussen zij eveneens op sociale en academische integratie. Gevonden wordt dat het voor sociale integratie belangrijk is of iemand op de campus woont (wat de gelegenheid biedt voor het maken van studievrienden) en of iemand meedoet aan activiteiten rond de studie (studentensport bijvoorbeeld). De begrippen sociale en academische integratie worden uitgediept en aangevuld door te wijzen op het belang van woonsituatie.

In Nederland speelt de woonsituatie een specifieke rol bij het studieleven. Er zijn geen campussen, maar een deel van de studenten gaat wel uit huis om op kamers te wonen. Tinto grijpt in zijn theorie terug op de 'Rites de passage' van Van Gennip (zie Tinto, 1987). Deze theorie richt zich op de overgang van een oude naar een nieuwe leefsituatie. Behalve het gaan studeren kan het op kamers gaan wonen worden gezien als een 'rites de passage'. Mogelijk levert dat een extra complicatie op voor deze studenten. Reden om daar in dit kwalitatieve onderzoek aandacht aan te besteden. Wat vertellen studenten erover en zijn er gemeenschappelijke aspecten in hun verhalen terug te vinden? Dat is de eerste vraag die zal worden beantwoord.

In eerder kwantitatief onderzoek van Beekhoven (Beekhoven e.a., in press) bleken academische fit, als onderdeel van integratie, en subjectieve slaagkans, als onderdeel van rationele keuze, de belangrijkste variabelen in het verklaren van studievoortgang. (De vaak geforceerde en niet werkbare scheiding tussen academische- en sociale integratie is in dit model losgelaten.) De kennis over die twee kernvariabelen uit het model ter verklaring van studievoortgang zal worden verdiept met kwalitatief onderzoek. Dat is de tweede vraag waarop in dit artikel wordt ingegaan.

Tot slot wordt aandacht geschonken aan het longitudinale aspect van de studieloopbaan. Een studieloopbaan is een aaneenschakeling van ervaringen en keuzemomenten. Het is mogelijk geweest de studenten vijf maal in een periode van drie

studiejaren te benaderen, daarmee zijn longitudinale kwalitatieve data beschikbaar. Door middel van het uitvoerig bespreken van de loopbaan van twee studenten wordt verwacht het longitudinale proces inzichtelijker te maken.

In dit artikel staan de volgende drie vragen centraal:

1. Welke rol speelt de woonsituatie in het leven van studenten?
2. Kunnen de verhalen van studenten de kennis over de begrippen academische fit en subjectieve slaagkans verdiepen?
3. Kan met kwalitatieve data het longitudinale karakter van de studieloopbaan inzichtelijk gemaakt worden: hoe wijzigt hun houding ten aanzien van de studie in de loop van de tijd en hoe komen zij tot beslissingen omtrent die studie?

Methoden en data, introductie studenten

Als onderdeel van een grote kwantitatieve studie naar invloeden op voortgang van studenten in het hoger onderwijs, is een kwalitatieve studie opgezet. In 1998 zijn 2000 eerstejaars van twee hogescholen (HES en HvA) en een universiteit (UvA) benaderd met een enquête. Om adressen van studenten te krijgen voor het kwalitatieve onderzoek, zijn oproepen geplaatst in de vragenlijst. De oproep bevatte een antwoordstrook die apart terug gestuurd kon worden. Eén derde van de 782 studenten die repondeerden reageerde op de oproep (30% van de HES, 32% van de HvA en 37% van de UvA respondenten). Het kwalitatieve onderzoek zou vijf ronden beslaan en studenten zouden een cadeaubon ter waarde van € 4,50 per keer ontvangen, en dan nog eens een bon als ze alle vijf ronden meededen. Ongeveer vijftig studenten zijn benaderd en daarvan participeerden er 25. Uiteindelijk deden zeventien studenten vijf keer mee. De eerste twee ronden vonden plaats in mei en juli van het eerste studiejaar, de derde ronde in oktober van het tweede studiejaar, de vierde in maart en de laatste ronde in oktober, aan het begin van het derde studiejaar.

De data werden schriftelijk verzameld. In de eerste ronde is geprobeerd data te verzamelen via de dagboekmethode. Studenten werd gevraagd een 'doorsnee maandag' per dagdeel te beschrijven. Dit leverde echter heel weinig informatie op omdat de meeste studenten alleen in telegramstijl rapporteren wat ze deden. Daarom werd de verdere data verzameld door middel van het geven van een aantal thema's waar studenten dan uitgebreid op in moesten gaan (schriftelijk).

Aan de studenten wordt gerefereerd middels pseudoniemen die zij voor zichzelf hebben bedacht. In tabel 1 is de verdeling van respondenten op onderwijstype en sekse te zien.

Tabel 1: respondenten naar type opleiding en geslacht

	HBO	WO
vrouwen	5	13
mannen	3	4

Er is gestreefd naar een zo gevarieerd mogelijke groep respondenten. Niet met de intentie generaliseerbare uitspraken te doen, maar om de aanwezigheid van variatie binnen de groep studenten te optimaliseren, zodat een breed inzicht kan worden verworven. Beide sekses, hbo- en wo-studenten en studenten uit zowel bèta, gamma als alfarichting zijn vertegenwoordigd. Gezien het beperkte aantal studenten met een etnische achtergrond was het ondoenlijk ook die groep vertegenwoordigd te laten zijn. Voornamelijk omdat dan op basis van achternaam geselecteerd zou moeten worden en dat is geen betrouwbare methode. Drie studenten hebben een 'niet-Nederlandse' achtergrond. Twee van hen brengen dat niet ter sprake. Eén studente refereert er wel aan. Besloten is om daar verder geen specifieke aandacht op te vestigen.

De woonsituatie van studenten is in de vragenlijst (het kwantitatieve gedeelte) vrij uitgebreid gemeten. Er werd onderscheid gemaakt tussen wonen bij ouders en allerlei vormen van uit huis wonen (studentenhuis, hospita, of zelfstandig). Voor de verder analyses is echter een indeling gemaakt tussen het wonen bij ouders en het zelfstandig wonen (uit huis).

Academische fit is een onderdeel van het integratie concept, het is een van de drie schalen die gebruikt zijn om het construct te meten. Academische fit is een schaal met 7 items.

De schaal bestaat uit de volgende items:

- Ik voel me hier thuis
- Mijn medestudenten liggen mij niet zo
- Ik loop nog steeds onwennig door het gebouw
- Volgens mij zou ik beter passen tussen studenten van een andere opleiding
- Er is altijd wel een student bij wie ik met probleem terecht kan
- De sfeer op de opleiding is goed
- Ik voel me hier een kuddedier

De chronbach's alfa is .80.

Het rationele keuze concept is geoperationaliseerd in de variabele subjectieve slaagkans. Om de subjectieve slaagkans te verkrijgen werd studenten gevraagd de kans op het behalen van de propedeuse in één jaar, en het behalen van het diploma, uit te drukken in een percentage.

Wonen en studeren

Op twee momenten in data verzameling is expliciet gevraagd naar de invloed van de woonsituatie op het studeren. Studenten werden geprikkeld te vertellen over de positieve of negatieve manier waarop de woonsituatie van belang is bij het studeren. Van de 25 studenten woonden alle acht hbo-studenten thuis. Van de zeventien studenten aan de universiteit woonden er vijf thuis en twaalf op kamers. Alle antwoorden en ook andere tekstfragmenten die relateerden aan de woonsituatie, zijn bekeken op positieve en negatieve aspecten. In tabel 2 zijn de meest gevonden begrippen genoemd, met daarachter het aantal respondenten dat ze noemden .

Tabel 2: Positieve en negatieve punten van thuis- en uitwonende studenten

	Thuiswonend	N	Uitwonend	N
Positief	verzorging	2	gezellig	6
	dagelijkse steun	5	goede leerplek	3
	goede leerplek	1	steun huisgenoten	1
Negatief	bemoeizuchtige ouders	1	té gezellig	1
	rekening houden met ouders	2	rekening houden met huisgenoten	1
	minder betrokken bij studentenleven	1	vervelende huisgenoten	2
	geen eigen kamer	1	klein hokje	2
	zelfstandigheid missen	1	gezin missen	1

Duidelijk wordt dat een aantal aspecten belangrijk zijn in het leven van de studenten maar dat veel van die aspecten los staan van de woonsituatie. Huisgenoten waarmee rekening gehouden moet worden is een negatief aspect, maar dat kunnen zowel ouders als mede studenten zijn. In het algemeen is het wel zo dat ouders zich directer met de studie en de voortgang bemoeien dan huisgenoten. Ook betrokkenheid en de mogelijkheid met huisgenoten over de studie te praten worden in beide woonsituaties ervaren:

Desi:

'Ik woon nog bij mijn ouders. Ze zien dus elke dag hoe ik omga met mijn studie. Ze zijn een stimulans voor mij. Als ik een tentamen gehaald heb zijn ze heel blij voor me. Ze leven heel sterk met me mee. Ze bieden ook vaak hulp aan maar dat kunnen ze in veel gevallen niet geven omdat zij niets in deze richting hebben gestudeerd. Afgelopen week heb ik twee cijfers te horen gekregen. Ik had twee keer een 7, dus mijn ouders waren blij en opgelucht. Opgelucht in die zin dat ze ook in spanning hadden gezeten. Ze zetten zich voor mij in. Ze doen niet veel maar het feit dat ze achter me staan en met me meelevens betekent al heel veel. Het stimuleert mij ook. Mijn broertje is iets minder betrokken, maar kan wel enthousiast reageren als ik iets goed gedaan heb.'

Voor de studenten die op kamers gaan wonen is het natuurlijk een gok of het gezellig wordt en of het klikt met de huisgenoten. Met ouders en eventuele broers en zussen weet je al waar je aan toe bent. Het vinden van geschikte huisgenoten kan tijd kosten.

Sera:

'Mijn huidige woonsituatie is een enorme verbetering op mijn woonsituatie in Amsterdam (psychotisch huisgenootje). Ik voel me in mijn nieuwe huis echt thuis, een gevoel dat ik het afgelopen jaar eigenlijk niet heb gekend. Ik heb leuke huisgenoten, waar ik niet bang voor hoeft te zijn, ze zijn gezellig en niet opdringerig. In de afgelopen week was een huisgenoot van mij jarig en dat hebben we met z'n allen gevierd. Ik heb ook wat geklust in mijn kamer, want er moet nog veel gebeuren. Elke keer dat er weer

wat af is, voelt het meer als mijn kamer. In de afgelopen week heb ik mijn boeken in een boekenkast kunnen zetten en dat bevordert het studeren aanzienlijk. Ik kan weer dingen opzoeken uit boeken van vorig jaar en een woordenboek raadplegen als dat nodig is. Kortom mijn woonsituatie speelt momenteel een positieve rol in mijn studie.'

Uitwonende studenten noemen wat meer negatieve aspecten van hun woonsituatie dan thuiswonende studenten. Voor een aantal op kamers wonende studenten geldt ook dat zij regelmatig zoeken naar een grotere of beter gelegen kamer. Daar gaat veel tijd in zitten. Dat kan echt slecht zijn voor het studeren, zoals blijkt uit het volgende fragment van Groen:

Groen:

'Ik ben momenteel dakloos en slaap dus bij mijn zus deze week. Zoals ik al beschreef heeft zij een erg klein huis en zitten wij elkaar op de lip. Hierdoor kan ik hier niet studeren. Ook het zoeken naar kamers kost veel tijd, wat ten koste van de studie gaat. Mede omdat ik geen zin heb om naar mijn logeeradres te gaan, ik daar niet kan studeren, ik tijd nodig heb voor het zoeken naar een kamer komt er van het leesgedeelte van mijn studie niks terecht. Het werken achter de computer wel, dan ben ik toch op de universiteit. Overigens merk ik dat ik door de situatie onrustig word, slecht slaap, wat ook niet best is.'

Elke nieuwe kamer vereist een nieuw begin en opnieuw de juiste draai vinden. Voor Anna kostte het wat tijd om zich thuis te leren voelen op haar kamer.

Anna:

'Zoals gezegd woon ik sinds kort in Diemen in een studentenflat aan de Rode Kruislaan. In het begin vond ik het er vreselijk. 's Ochtends vroeg ging ik naar het Roeterseiland (psychologie faculteit) en 's avonds - na het eten in de mensa - kwam ik weer terug. Maar eigenlijk kon ik niet zo goed studeren in de mensa. Er lopen steeds mensen langs, en er staat een radio aan die eigenlijk niet te horen is, behalve als je heeeeeel goed luistert. Deze week ben ik dus op maandag in m'n kamer gaan zitten, en het bevalt me beter dan ik verwachtte. Ik heb weliswaar een klein bureautje, maar het is groot genoeg als er verder niets op ligt.'

Een ander aspect wat los staat van zelfstandig wonen of niet, is het al dan niet hebben van een geschikte werkplek. Hoewel één student het hebben van een goede leerplek als positief aspect van het thuis wonen noemt, is het bij ouders thuis blijven wonen geen garantie voor het hebben een geschikte studeerplek, zoals blijkt uit het verhaal van Fatima.

Fatima:

'Ik woon nog thuis bij mijn ouders. Ik heb drie zussen waarvan er één ouder is en twee jonger zijn, en één broertje. Ik heb geen eigen kamer, maar deel er een met mijn oudere zus. Deze situatie is nogal een belemmering voor mijn studie. Ik heb namelijk thuis geen rustige plek waar ik alleen kan zijn om te studeren. Ik moet vaak concessies doen,

bijvoorbeeld dat de radio aanstaat als ik dat liever niet heb of dat het licht al om half elf uit gaat terwijl ik liever nog wil studeren. Dit zijn dingen die dagelijks voorkomen. Dus in plaats van daarin energie te steken, vermijd ik het studeren op mijn kamer in zijn geheel. Als ik thuis studeer doe ik dat voortaan meestal in de huiskamer aan de eettafel. Maar hier is veel afleiding zoals de tv, mijn ouders, mijn zusjes. En als we gaan eten moet mijn werk wijken. Als ik veel moet studeren bijvoorbeeld voor een tentamen ga ik meestal naar een bibliotheek. Soms ga ik naar de bieb op de faculteit en soms naar de openbare. Maar dat betekent wel dat ik 45 minuten tot een uur moet reizen, ik kan tijdens het studeren niet iets eten of drinken en ben de hele dag van huis. Ik vind het studeren in een bibliotheek dan ook geen fijn alternatief. Het feit dat ik geen eigen studieplek heb thuis is voor mij dus een groot nadeel.'

Conclusie over woonsituatie

Vragen naar de woonsituatie in een vragenlijst levert niet een indicatie op voor de werkplek, de sfeer en andere aspecten die door studenten belangrijk gevonden worden. In vragenlijsten zou de vraag naar woonsituatie dus gedetailleerder gesteld moeten worden om deze relevante informatie boven water te krijgen.

Uit de kwantitatieve analyse naar het effect van de woonsituatie (Beekhoven e.a., 2001) bleek dat (na controle op andere factoren) thuiswonende hbo-studenten iets meer studievoortgang maakten in het eerste jaar (voor universitair studenten was het effect gering). In dit kwalitatieve onderzoek komen geen hbo-studenten voor die op kamers wonen. Dat is niet verbazingwekkend, aangezien van hbo-studenten maar een kwart van de eerstejaars op kamers woont (van de universiteitstudenten de helft). Ondanks dat de kamerbewoners in dit kwalitatieve onderzoek iets meer negatieve kenmerken van hun woonsituatie naar voren halen, lijkt deze groep verder geen grote problemen gemeenschappelijk te hebben. Van de thuis wonende universitair studenten benoemen twee studenten expliciet dat het prettig is dat zij verzorgd worden. Dat scheelt tijd en aangenomen kan worden dat voor alle thuiswonende studenten geldt dat zij minder tijd kwijt zijn aan dagelijkse verzorging (eten, inkopen doen) dan uitwonende studenten.

Academische fit

Een stelling uit de schaal academische fit waar studenten in de eerste ronde van het kwalitatieve onderzoek op gereageerd hebben is: 'de sfeer op de opleiding is goed'. Vervolgens werd studenten gevraagd welk cijfer (0= geldt helemaal niet voor mij, 10 = geldt precies voor mij) ze op dat moment zouden geven als reactie op de uitspraak en waarom. Wat is goed voor de sfeer, wat is negatief voor de sfeer? Dit was een keuze onderdeel in de eerste ronde van het onderzoek. Negen studenten hebben dit onderwerp besproken. In tabel 3 staan de onderwerpen die genoemd werden en de frequentie die aangeeft hoeveel studenten dit thema aanroerden.

Tabel 3. Onderwerpen genoemd bij 'de sfeer op de opleiding is goed'

Onderwerpen	N
contact met studiegenoten	8
contact met docenten	2
sfeer in het algemeen	4
inhoud van de studie	1
duidelijkheid van de studie	1

Duidelijk is dat de meeste studenten direct denken aan het contact met hun medestudenten en hoe zij dat waarderen. Dat is in de meeste gevallen positief (gezellig, studievrienden, goede sfeer tijdens colleges, enzovoort) en soms negatief. De volgende studenten laten zich positief uit over de sfeer:

Groen:

'De sfeer in de werkgroep is erg goed, het zijn allemaal vrienden van mij. De sfeer is dus goed, mede omdat ik met de meeste studiegenoten goed kan opschieten. Een 8.'

Ronald:

'Ik zou nu een 8 geven want ik kan goed met de anderen uit mijn klas opschieten en de docenten leggen de stof goed uit.'

Mieke :

'De sfeer op de opleiding is goed. Ik zou een 9 geven. Onder de colleges is het gewoon stil, maar de practica en pauzes zijn heel leuk, iedereen praat met elkaar, niemand wordt buitengesloten zodat ik me echt thuisvoel op de faculteit. Sinds de opsplitsing tussen biologen en medisch biologen is dit wel beter geworden, niet omdat medisch biologen niet leuk zijn, maar omdat het nu een beetje overzichtelijke groep is (vijftig mensen). Eerst waren het er veel te veel (in zo'n grote groep krijg je eerder vorming van kleine groepjes, die vrijwel alleen maar met elkaar omgaan).'

Erik:

'Nu zou ik een 9 of een 10 aan die uitspraak geven. De sfeer is heel goed. Ik heb een paar studievrienden met wie ik het wel kan vinden, en verder is iedereen wel aardig, rustig en sympathiek hier. Ik kan het met niemand echt *niet* vinden.'

Yasmin:

'Voor deze dag zou ik een 7 geven, omdat het tijdens de dramasles heel gezellig was, maar tijdens de projectvergadering wat minder. Het project moet over twee weken af, dus was het even stressen, er zijn dan wat ergernissen enzo. Het is goed voor de sfeer als er niet iets heel snel af moet, als iedereen de tijd heeft om het rustig te doen, als de docent leuk is, etcetera. Negatief voor de sfeer is stress, onenigheid tussen twee of meer personen.'

Desi:

'Voor de sfeer van de opleiding zou ik nu een 8 geven. Ik kan goed opschieten met mijn medestudenten. Dat vind ik een van de belangrijkste punten voor het wel of niet slagen van de opleiding. Als je je niet prettig voelt dan leiden je studieresultaten daaronder, tenminste, bij mij wel. Daarnaast zijn de docenten ook best oké. Die van vandaag was iets minder, maar over het algemeen heb ik wel aardige docenten. Wat me wel opvalt is dat de docenten verder van je af staan. Als je ze in de gangen tegenkomt herkennen ze je niet, en ze maken ook niet een gezellig praatje met je. Ze vertellen hun verhaal en wij luisteren en dat is het. Ik weet dat op de middelbare school de leraren zich ook tussen de leerlingen mengde. Dat gebeurt op de UvA absoluut niet. Het stoort mij niet maar het is wel even wennen.'

Een voorbeeld van meer negatieve aspecten van de sfeer komt van Sascha:

Sascha:

'Het cijfer dat ik op dit moment zou geven is een 6 à 7; er zijn nog steeds momenten dat ik me erg alleen voel, en waarin ik niet goed weet wat ik moet doen. Als we bijvoorbeeld een uur vrij hebben tussen colleges, en ik zie niemand met wie ik ga zitten in de mensa of iets dergelijks, weet ik niet goed wat ik moet doen. Meestal ga ik dan maar alleen eten. Dat zijn heel vervelende momenten!'

Twee studenten betrekken meer inhoudelijke aspecten van de studie bij het beoordelen van de sfeer. Het feit dat de structuur van de opleiding helder is, respectievelijk dat de stof voor een tentamen niet te moeilijk was, droeg voor deze twee studenten bij aan de goede sfeer. Eén van de studenten verwoordt het als volgt:

Rüya:

'De sfeer is altijd wel goed, als cijfer geef ik een 8. Ik vind het zelf belangrijk dat ik met mijn studie weet waar ik aan toe ben. Tot nu toe is alles helder en duidelijk.'

In de vierde ronde is de uitspraak 'de sfeer op de opleiding is goed' nogmaals vorgelegd. De studenten zitten op dat moment in hun tweede studiejaar. Alle studenten werd gevraagd op dit onderwerp te reageren en achttien studenten hebben geantwoord. In tabel 4 staan de onderwerpen die in de verhalen van de studenten naar voren komen en daarachter het aantal studenten dat eraan refereert.

Er worden nu andere aspecten naar voren gehaald dan in de eerste ronde. Echter het contact met studiegenoten is weer de gemene deler.

Sara:

'Een 8. Ja, ik voel me thuis. Tolerantie, acceptatie, leuke aardige studenten, hulpvaardige medewerkers.'

Hoewel iedereen refereert aan het contact met studiegenoten worden de inhoudelijke kanten van het studeren nu vaker naar voren gehaald. Behalve docenten komt ook de interactie met medewerkers naar voren. Het gebouw als de context van de studie wordt

aangehaald en het gaat er dan om of het gebouw al dan niet de sfeer bevordert en hoe goed studenten alles weten te vinden. Het volgende fragment van Marleen maakt duidelijk hoe inhoudelijke of structurele problemen afbreuk kunnen doen aan de sfeer.

Tabel 4: Onderwerpen genoemd bij 'de sfeer op de opleiding is goed', tweede keer

Onderwerpen	N
contact met studiegenoten	18
contact met docenten	8
sfeer in het algemeen	1
inhoud van de studie	4
duidelijkheid van de studie	3
gebouw	2
contact met medewerkers	2
studievereniging	2
twijfel over studiekeuze	1
plezier in studie	1

Marleen:

'Ik geef de sfeer op mijn opleiding het cijfer 5. De sfeer onderling onder de studenten is goed, ook het contact met docenten is leuk. Wat niet leuk is, is het contact met de directeur en adjunct directeur. Mijn opleiding is bezig met het vernieuwen van het lesmateriaal en het beter aanpassen aan de praktijk bij bedrijven. Ook is de opleiding te duur, er moet bezuinigd worden. Het gevolg is dat er ieder jaar docenten weg moeten en de werkdruk voor hen steeds groter wordt. Hierdoor wordt de sfeer nadelig beïnvloed. Over de vernieuwingen wordt met ons weinig gesproken. Vaak krijgen we achteraf een mailtje van dit en dat is besloten. Zo wilde ik de afstudeerrichting biologie kiezen, er is ons altijd gezegd dat dit na anderhalf jaar zou kunnen, iedereen kon dan een specifieke richting kiezen. De eerste anderhalf jaar zijn dan gezamenlijk voor chemisch, medisch en biologisch. De specifieke afstudeerrichtingen worden ons niet meer aangeboden, het is nu chemisch of medisch/biologisch. Aan het begin van dit schooljaar was daar al meer over bekend bij de docenten en directeur. Wij weten dit echter pas sinds anderhalve maand. Dit vinden mijn medestudenten en ik niet leuk. Het gevolg is dat we het op de opleiding niet zo goed meer naar onze zin hebben.'

Overigens is de opleiding waar zij over spreekt later opgeheven en werden de studenten doorverwezen naar een andere hogeschool. Er zijn zeven studenten die zowel in de eerste als in de tweede ronde deze vraag beantwoord hebben. Daarvan zijn er vier constant in hun waardering. Twee gaan respectievelijk één punt omhoog en twee punten omlaag. Eén student, Erik, gaat van een 10 naar een 4. Na zijn aanvankelijke enthousiasme (zie voorafgaand fragment) raakt Erik uiteindelijk teleurgesteld:

Erik:

'De sfeer op de opleiding: 4. Ik kan het goed vinden met mijn twee vrienden, verder zijn er veel sociaal niet zo begaafde medestudenten met wie ik wel oppervlakkig goed contact heb, maar die echt totaal niet mijn type zijn en echt heel andere interesses en wereldbeelden hebben. Waarom ik de sfeer zo'n slecht cijfer geef, is daarom. Behalve die twee vrienden zijn er nauwelijks verwante geesten op de faculteit: of niet sociaalvaardige computernerds, of bierdrinkende informatiejongens die dat studeren om veel geld te gaan verdienen. Ik heb ook een week meegelopen bij Engels, en daar had ik meteen al een veel beter contact met de studenten: ik kon het een stuk beter met ze vinden. Wat ook niet helpt is dat er maar zo verschrikkelijk *weinig* wiskunde studenten zijn: ik volg college met zes tot twaalf man, en je kent iedereen al snel. Je raakt daar wel op uitgekeken. En je weet ook: ik zal niet zomaar iemand 'ontdekken' met wie ik het heel goed blijf te kunnen vinden, die je eerst niet was opgevallen. De omgeving is heel beperkt en dat is jammer; ik zou wel wat meer mensen willen ontmoeten, nieuwe mensen.'

Conclusie over academische fit

Uit de vorige fragmenten blijkt dat goed contact met medestudenten erg belangrijk is maar ook dat het geen garantie is voor een positieve beoordeling van de sfeer op de opleiding. Geconstateerd kan worden dat er veel overeenkomsten zijn in de associaties die studenten hebben bij de sfeer. De uitspraak 'de sfeer op de opleiding is goed' is een van de onderdelen van de schaal academische fit, onderdeel van het integratie concept. Een aantal van de aspecten die studenten noemen in reactie op het beoordelen van de sfeer op de opleiding overlappen met andere items in de schaal academische fit. 'Ik voel me hier thuis', 'ik voel me nog steeds ongemakkelijk in het gebouw' en 'ik mag mijn medestudenten niet' zijn daar voorbeelden van. Echter, het contact met andere studenten is de gemeenschappelijke factor in de antwoorden van de meerderheid van studenten. De schaal kwaliteit en kwantiteit van interactie met andere studenten bevat uitspraken die ofwel over de inhoud of over de frequentie van contact met studenten gaan. Bijvoorbeeld 'ik heb een aantal studievrienden' en 'ik breng pauzes vaak alleen door'. Deze aspecten worden in de fragmenten ook naar voren gebracht. In het model ter verklaring van studievoortgang gebruikt bij de kwantitatieve analyses, vallen deze onderwerpen allemaal onder het concept integratie. De correlaties tussen de verschillende integratie schalen zijn hoog en in de structurele vergelijkings modellen vormen de integratie schalen een latente variabele. Deze verwevenheid van de onderdelen van integratie wordt bevestigd in de kwalitatieve data.

Een aantal studenten refereert aan de grootte van hun opleiding. Erik vindt dat hij te weinig studiegenoten heeft. Een kleine opleiding is hier dus geen garantie voor een optimale sfeer, zoals wel eens gedacht wordt. Desi was blij dat haar opleiding zich afsplitste van een grotere gemene deler, omdat er volgens haar in een minder grote groep minder kans op klikjes vorming was. In een multilevel-analyse over de kwantitatieve data (Beekhoven e.a., in press) is bekeken of het effect van academische fit op studievoortgang in het eerste jaar verschilde per opleiding. Dat bleek niet het geval. Mogelijk ligt de ideale opleidingsgrootte tussen klein en groot in, bijvoorbeeld niet minder dan vijftien en niet meer dan dertig studenten.

Subjectieve slaagkans

De variabele subjectieve slaagkans vertegenwoordigt het rationele keuzeconcept. De slaagkans bleek in de kwantitatieve analyse veel invloed te hebben; studenten die zichzelf een hogere kans geven om de propedeuse te halen maken veel meer voortgang in het eerste jaar. Volgens de rationele keuze theorie maken individuen een afweging tussen kosten en baten van het bereiken van een doel, gegeven de sociale structuur waarin zij verkeren. De feitelijke kosten en baten (bijvoorbeeld uitgedrukt in geld of status) van het wel of niet hebben van een diploma hoger onderwijs zijn moeilijk in te schatten. Verwacht wordt studenten wel kunnen inschatten of het halen van propedeuse of diploma voor hen een realiseerbaar einddoel is. Omdat het interessant was om te weten waar studenten de inschatting van hun 'slaaugkans' voor de propedeuse en voor het behalen van hun eindexamen op baseerden, is gevraagd hoe ze tot die inschatting kwamen. In tabel 5 staan de verschillende categorieën die in de antwoorden van dertien respondenten te herkennen waren in de uitleg.

Wordt het veronderstelde mechanisme achter de subjectieve slaagkans, een rationele afweging maken op basis van ervaringen tot dan toe over de kans om de studie succesvol voort te zetten, gevonden? Zoals uit de gevonden categorieën in tabel 5 blijkt, gebeurt dat inderdaad. Een concreet voorbeeld van Desi:

Desi:

'Ik denk dat ik een redelijke kans van slagen heb. Voor mijn propedeuse dan. Ik heb tot nu toe bijna alles gehaald. En ik sta gemiddeld een 7. Dat heb ik al heel lang niet meer gestaan voor een vak. Op de middelbare school stond ik steeds gemiddeld een 6. Maar ik vind deze opleiding leuk en ik denk dat dat een groot verschil uitmaakt. Ik merk wel dat ik nu voor twee vakken, recht en economie, veel meer moeite moet doen. Ik vind de vakken niet leuk en ben er ook niet echt goed in. Het wordt veel moeilijker om te gaan leren. Laat het te makkelijk liggen. Maar als het uiteindelijk echt moet (derde herkansing) dan ga ik wel leren en dan haal ik het denk ik wel. Ik zou 80% geven voor mijn slaagkans. Ik sta er nu goed voor. Ik moet nog drie tentamens en een werkstuk inleveren. Dat wordt lastig, maar het is wel te doen.'

Tabel 5: Onderwerpen genoemd bij subjectieve slaagkans

Onderwerpen	N
hoeveel tentamens en/of studiepunten gehaald	10
cijfers tot nu toe	4
capaciteiten en/of intelligentie	1
studie is leuk	3
ik werk hard	1
moeilijkheid nog te halen tentamens	2
tijd van plan te besteden aan studie	2
motivatie	1
onverwachte omstandigheden, bijvoorbeeld ziekte	1

Of op een andere manier verwoord door Robert:

Robert:

'Als ik de kans op het slagen moet berekenen, dan denk ik vooral aan een schatting van mijn eigen capaciteit en vermogen. Deze is gebaseerd op mijn vroegere prestaties. Op de tweede plaats komt de moeilijkheidsgraad van de vakken die nog geleerd moeten worden. Je moet ook rekening houden met bepaalde periodes. Deze zijn bijvoorbeeld periodes waarin je moet werken. Zo heb je minder tijd om te leren, ongeacht je vermogens of intelligentie. Ik ben 100% zeker dat ik zal slagen. Ik heb alleen nog een tentamen te halen. De stof vind ik erg interessant, dus met motivatie heb ik geen probleem. Voor de vorige tentamens ben ik met goede cijfers geslaagd. Dus ik kan me niet voorstellen dat het bij dit tentamen anders zou gaan.'

Al deze studenten kijken dus terug op hun prestaties tot op het moment. De studievoortgang wordt het meest genoemd, gevolgd door de kwaliteit van voortgang. Maar veel studenten calculeren ook mogelijke onvolkomenheden in. Zoals ziekte, tijd die nodig is om geld te verdienen en ook gebrek aan motivatie voor bepaalde studieonderdelen, zoals blijkt uit de woorden van Marleen en Roel.

Marleen:

'Als de kans op het behalen van propedeuse en eindexamen wordt gevraagd, ga ik eerst denken hoeveel tentamens ik tot nu toe wel en niet heb gehaald. Die lijn trek ik door tot aan het diploma, na eerst een paar procent te hebben afgetrokken, want je weet maar nooit wat er gebeurt. Hoe verder weg het diploma ligt, hoe meer er onderweg kan gebeuren, dus hoe kleiner de kans wordt. Op dit moment is het jaar bijna voorbij. Ik heb tot nu toe alle tentamens gehaald, nu hangt het alleen af van een practicum. Het practicum haalt iedereen, dus eigenlijk 100% kans. Maar het zou natuurlijk altijd kunnen dat ik ziek word of een ongeluk krijgt of wat dan ook, waardoor ik practicum mis; dus 5% eraf, totaal 95%.'

Roel:

'Als ik moet inschatten hoeveel kans ik heb op het behalen van, bijvoorbeeld, mijn propedeuse, dan kijk ik in de eerste plaats naar hoe ik in het verleden dingen gehaald heb en hoe mijn studie resultaten zijn. Daarbij bedenk ik me dan wel dat als ik in het verleden alles altijd gehaald heb, dat geen garantie is op toekomstig succes. Het 'exact' aan geven van een kans is een klein beetje natte vinger werk: ik kan niet op een schaal van 0 tot 100 precies aangeven hoe groot mijn kans op het halen van mijn propedeuse is. Als ik mijn kansen nu in moest schatten, zou ik zeggen, dat lukt wel. Als het goed is zonder hertentamens te hoeven doen. Zeg ergens tussen de 80 en de 90%. Ik heb totnogtoe alle vakken waarvan ik uitslagen heb ruim gehaald en van de rest heb ik wel het idee dat het aardig gegaan is of zal gaan.'

Conclusie over slaagkans

Geconcludeerd kan worden dat er grote overeenstemming is in de manier waarop studenten komen tot een percentage dat hun kans op succes uitdraagt. De studenten blijken erg realistisch. De variabele slaagkans heeft in de kwantitatieve analyse de grootste invloed op studievoortgang. Bij het afwegen van kansen refereren studenten ook aan de inzet (hard werken, motivatie) die ze bereid zijn te bieden. In het kwantitatieve onderzoek bleek ook dat de slaagkans beïnvloed wordt door de variabele inzet en het aantal uren dat studenten besteden aan hun studie. De kwalitatieve data analyse bevestigde deze resultaten.

Longitudinale aspecten van de studieloopbaan: Johan en Sara

Sommige studenten beginnen hun studie en blijven rustig doorgaan op de ingeslagen weg. Andere studenten merken snel dat hun keuze niet bevalt en beginnen met een zoektocht om de studie te vinden die wel bij hen past. Om deze uitersten te illustreren, worden twee cases naar voren gehaald.

Johan

Johan is een student hbo-verpleegkunde. Twee aspecten maken deze case wellicht extra boeiend. Ten eerste is er een gebrek aan verpleegkundigen en zit de samenleving te springen om verpleegkundigen, ten tweede is hij als jongen in zijn opleiding in een uitzonderingspositie. Johan woont bij zijn ouders thuis en moet ver reizen om naar de opleiding te komen (een uur en vijftien minuten). Als beginnend student toont hij zich redelijk tevreden over de opleiding en het studeren gaat hem makkelijk af. Alleen het stage lopen is soms zwaar. In zijn opleiding wordt al in het eerste jaar begonnen met stage lopen. Johan stort zich niet echt in het 'studentenleven' maar heeft veel vrienden en onderneemt veel activiteiten (sport en stappen) in zijn woonplaats. Zijn ouders, vriendin en familie zijn duidelijk een steunpunt, omdat zij voor de nodige gezelligheid en afleiding zorgen. Aan het eind van het eerste jaar zegt hij het volgende over de voor- en nadelen van doorgaan met de studie.

'Nu doorgaan betekent dat het nog drie jaar duurt voor ik een diploma heb en eindelijk werkelijk iets betekenen op de arbeidsmarkt. De voordelen zitten ook in de studenten die je kent en een aantal die vrienden geworden zijn. Zij gaan door dus dat ik vind ik ook een voordeel. De school is mij bekend en dat noem ik ook een voordeel om snel de draad weer op te pakken. Eigenlijk is het een beetje vanzelfsprekend geworden dat ik door ben gegaan. Na het eerste jaar heb ik mijn propedeuse gehaald en er kwamen geen andere leukere studies op mijn pad. Wel leuke vervolgstudies.

Nadelen zijn voor mij dat ik nu iets minder snel voor een andere studie zal gaan kiezen, dus de vastigheid die mij een beetje benauwt. Soms ben ik school ook erg zat, ben een beetje bang dat de sleur te erg wordt, maar ach er zijn wel een aantal personen die mij er doorheen sleuren. Ik waardeer deze keuze toch erg. Want zonder diploma's ben je

echt nergens. Ik ben nu toch nog in het ritme, heb nog best wat motivatie, dus vandaar.'

Na een paar maanden bezig te zijn in het tweede studiejaar, werd aan studenten gevraagd iets te vertellen over het tweede jaar ten op zichte van het eerste jaar. Dat eenderde van de propedeusestudenten niet meer in het tweede jaar terug te vinden is vind Johan positief; 'Nu is de groep over die ook echt de studie af wil maken.' Hij kan het goed vinden met zijn medestudenten maar beseft nu dat niet iedereen zijn type is. Johan ziet enkele belemmerende factoren bij het studeren:

'School is absoluut een bijzaak voor mij. Ik werk veel, heb een reuze leuke vriendin waar ik ook in investeer (tijd) en een lieve oma. Twee keer in de week naar school heeft voor mij slechte werking. Het is alleen maar zelfstudie, hoorcolleges of anekdotes van ervaren docenten blijven uit. Aan opdrachten werken is leuk, maar af en toe denk ik barst maar allemaal.'

Maar hij is zeker van plan om zijn studie af te maken, daarvoor heeft hij nog wel genoeg motivatie.

In het voorjaar van het tweede studiejaar uit hij zich nog wat negatiever over de studie. Hij geeft echter aan dat het met zijn zware stage te maken heeft. Daarvoor moet hij veel reizen en erg vroeg (kwart over vijf) van huis weg. Inhoudelijk is de studie voor hem verder niet te zwaar:

'De stof is best ingewikkeld als de toetsing op een beetje redelijk niveau zou zijn. Ik heb alleen nog maar lbo-toetsen gehaald, kijk als ik dat niet haal, kan ik beter gaan vakken vullen. Waar mijn studievoortgang vanaf hangt? Of ik met mijn studie door wil gaan. Mensen met wie ik het meest omga, zijn gestopt. Daar baal ik van. Dan ga je zelf ook nadenken. Maar ik denk dat ik ook die richting wel op wil, dus ik ga er maar mee door. Motivatie van niks, maar nu ik in het ziekenhuis stage loop, zie je wel dat ik veel voor mensen kan doen, geeft me wel een goed gevoel. Ik loop prima op schema. Twee puntjes loop ik achter dit jaar. Voorlopig herkans ik die ook niet, ik ben aan vakantie toe.'

Dat een aantal andere studenten en een goede vriendin alsnog met de opleiding stoppen vind hij erg vervelend. Hij vreest ook dat hij misschien overgehaald wordt:

'Als zij mij maar niet over de schreef gaat halen dat het ook beter is te stoppen. Ik baal er echt van, wat zal ik haar missen zeg.'

Johan wil eigenlijk met weinig mensen 'van buiten' over school en stage praten. Over de emotioneel zware stage praat hij met collega's en met zijn moeder. Zoals hij zelf zegt wordt hij door het thuisfront naar behoefte gesteund.

Waarom hij ondanks onvrede met de opleiding en de zware stage én de verdwijnende studiegenoten toch op geen enkel punt serieus overweegt te stoppen wordt het meest duidelijk in het volgende fragment over wat zijn stage betekent.

'Je kunt je nu oriënteren of je dit leuk vindt. Ik kan met deze stage niet zeggen of ik het werk in de gezondheidszorg leuk vind. Het is zo vreselijk breed. Zoveel verschillende soorten banen. Ik werk voor mensen. Dat geeft me een goed gevoel. Mensen helpen, troosten, steunen. Ja, het bevalt me wel. Ik denk na vier stages in verschillende zorgvelden o.a. psychiatrie en ziekenhuis, dat je een aardig beeld kan vormen, maar nog helemaal niet volledig weet wat er als verpleegkundige allemaal te koop is. Weet wel, dat school en stage me uitmelkt. Ik heb echt het idee dat ik over vijf weken aan het einde van mijn Latijn ben. Dat ik drie vakanties en twintig stapweekenden nodig heb om er een beetje overheen te zijn.'

De laatste ronde van het kwalitatieve onderzoek vond plaats op het moment dat studenten in het begin van hun derde jaar zijn. Voor veel hbo-opleidingen is dat een stage jaar, waarin studenten dus heel weinig op de opleiding komen. Johan zegt zich wel thuis te voelen op de opleiding maar niet 'gezellig thuis'. Zijn eerdere ideeën om na deze opleiding een vervolgopleiding te gaan doen heeft hij laten varen. Verder studeren wil hij nog wel maar dan in andere richtingen;

'Ik heb sinds twee maanden besloten geen vervolgstudie te doen die aansluit op de hbo-v, maar een totaal andere deeltijd studie hierna te gaan doen. Ik maak het snel af en ben dan weg daar!'

Johan blijft kritisch over de manier van studeren die van hem verwacht wordt maar die niet goed bij hem past;

'Studeren is volgens ons opleidingstelsel zelfstandig de boeken in. Dit is wat je moet weten en kunnen, zoek maar uit hoe je daar denkt achter te komen. Ik wil colleges, voorgekauwde informatie en dikke boeken waarover ik getoetst word.'

Tot slot zijn reactie op de vraag of hij indien hij opnieuw zou kunnen kiezen voor een studie, hij dezelfde keus zou maken. Dit fragment maakt ook duidelijk wat hij van plan is in de toekomst.

'Ik zou niet opnieuw zo'n wilde gok wagen met een studie. Het is goed uitpakkt, want het is een studie die bij me past en een beroep, waarin ik later best wel wat arbeidsuurtjes in wil slijten. Maar nee, niet full-time. Heb sinds een jaar interesses ontwikkeld in kunst, natuur, cultuur, film en fotografie. Ben een aantal studies aan het afwegen die ik hierna wil gaan volgen. Ik probeer het deeltijd te doen. Zo kan ik best een 60% contract uitdienen in een zorginstelling en vervolgens heerlijk doorstuderen. Ik zou niet meer voor deze instelling kiezen. Ik heb destijds voor Amsterdam gekozen, omdat ik de stad nog niet echt goed kende. Ik sta nog wel achter die keuze om in Amsterdam te studeren, want het is echt wel een wereldstad. Maar het instituut van de HvA is echt klote. Hogeschool van Holland is niet veel beter heb ik gehoord. Maar dit komt vooral omdat wij het eerste jaar zijn volgens het nieuwe vastgestelde opleidingstelsel. Docenten, in alle onmacht, zijn echt wel oké hoor! '

Johan is een doorzetter en het ziet er naar uit dat hij vrij gemakkelijk de opleiding kan afronden. Hij is zeker niet over alles tevreden en zijn leergierige kant wordt eigenlijk niet genoeg gestimuleerd. Maar hij accepteert dat, hij wil zijn diploma halen en merkt in zijn stages dat het beroep waarvoor hij wordt opgeleid goed bevalt. Voor een andere opleiding ziet hij niet direct alternatieven, zijn behoefte om nog een en ander te leren stelt hij uit tot na het behalen van dit diploma. Johan refereert wel aan de zwaarte van het werken in de gezondheidszorg maar laat zich er niet door afschrikken.

Sara

Als Sara voor de eerste ronde benaderd wordt, is zij al aan haar derde studie bezig. Ze begon het studiejaar met economie aan de VU, switchte naar economie aan de UvA en eindigde tenslotte bij psychologie aan de UvA. Ze was goed in staat uit te leggen wat haar tot deze stappen gebracht had.

‘Ik ging economie studeren omdat ik een beroepskeuzetest had gedaan waaruit was gekomen dat bedrijfseconomie helemaal mijn studie was en omdat ik het op de middelbare school een van de leukste vakken vond. Daarnaast vond ik het wel een ‘stoere’ studie waar ik ver mee zou kunnen komen.’

Met veel enthousiasme begint zij het studiejaar met het plan zich compleet in het studentenleven onder te dompelen. Dat valt tegen:

‘Ik kwam voor het eerst op de VU aan het begin van de Idee-week, de introductieweek. Het gebouw was even schrikken, maar goed, daar kies je niet voor. Ik begon de Idee-week met ontzettend veel enthousiasme. Dit was het begin van mijn studententijd en ik zou er wel voor zorgen dat het geweldig zou gaan worden. In mijn introductiegroepje zaten vooral jongens, zeventien of achttien jaar, thuiswonend en nog heel erg kinderachtig en puberaal. Samen met nog een jongen en een meisje was ik, van de twintig aankomende studenten, de enige die al in Amsterdam woonde. Het merendeel was ook absoluut niet van plan om op kamers te gaan. “Het is toch hartstikke lekker als je moeder elke dag het eten kookt en je kleren wast?” Ik snapte daar niets van. Bij mij thuis is op kamers gaan nog een deel van mijn opvoeding, hoe moet je anders zelfstandig worden? Het wordt juist gestimuleerd! Maar goed, dat mocht de pret niet drukken en ik heb me er echt voor ingezet om het zo gezellig mogelijk te maken. Maar vaak was het zo dat ik een gesprek voerde met een mentor of de andere ‘kamerbewoner’ en dat iedereen dan zat mee te luisteren. Geen integratie, geen interesse, geen ‘joepie, we gaan het studentenleven in’-gevoel. Nee, het was meer een middelbare school mentaliteit, met het puberale klieren in de hoorcolleges en het verplichte huiswerk twee keer per week en de dagen van negen tot vijf.’

Als enige van haar mentorgroep werd Sara lid van een studentenvereniging. Na vijf weken hoort ze een dispuutgenoot vertellen over haar studie economie aan de UvA. Ze zoekt uit of ze kan overstappen en dat blijkt goed mogelijk. Ze overlegt nog even met een studieadviseur van de VU:

‘De, overigens aardige, man overtuigde me er alleen maar meer van dat ik beter over kon stappen, hoewel dat natuurlijk helemaal niet zijn bedoeling was! De beslissing om over te stappen heb ik dus in vier dagen genomen. Binnen een week had ik alles geregeld.’

Ook ouders en vrienden moedigden deze beslissing aan. In eerste instantie beviel het haar prima bij economie aan de UvA. Het laat instromen bleek geen probleem. Bij het propedeuse groepje bijvoorbeeld bleek dat heel veel mensen pas na zes weken voor het eerst kwamen. Zij was erg enthousiast over de medestudenten, die zich bezig houden met ontgroeningen en die wel op kamers woonden. In de eerste tentamenperiode slaat de twijfel echter toe.

‘Toen de tentamens eraan kwamen kreeg ik steeds meer het idee dat ik er nog niet helemaal was, op de juiste studieplek dus. Ik ging twijfelen, maar wilde niet stranden, en ik wist ook nog helemaal niet wat ik dan zou willen doen! Maar goed, die tentamens kwamen eraan en als dit mijn studie was dan moest ik ze ook gaan halen, in elk geval proberen. Op de vooravond van mijn eerste tentamen, wiskunde, wat ik overigens wel goed geleerd had, hakte ik de knoop door en besloot nu het nog kon een studie te gaan zoeken die ik niet alleen cool vond om te doen, maar die me ook daadwerkelijk interesseerde. Een vriendin snapte er niets van. Dit is toch wat je wilde?’

Nee, dit was nog niet het eindstation. Ik baalde behoorlijk want ik wilde zo graag studeren, maar ik had geen studie! Bovendien had ik geen kamer meer want daar moest ik uit (het was trouwens al de tweede kamer in drie maanden). Dus ik was een kamer en een studie aan het zoeken. Ik belde het Loopbaan Advies Centrum van de UvA. Daar wordt een cursus studiekeuze gegeven en dat leek me een welkome helpende hand. Die cursus was echt geweldig. Niet zoals bij de beroepskeuzetest van een dag waarna de meneer je vertelt wat je het beste kunt gaan doen, nee, nu moest je het helemaal zelf gaan uitzoeken. Door middel van opdrachten en aansporing om informatie te gaan zoeken, kwam ik in de socialere hoek terecht. Sociologie, communicatie, psychologie, iets in die richting. Ik ging folders doorspitten en langs bij de studieadviseur van psychologie. Ik had toen al besloten dat ik dat wilde gaan doen. Ik wil nog steeds iets organiserends en besturends gaan doen in het bedrijfsleven, maar kom daar niet via de cijferweg maar via de mensenweg.’

Wederom gaat zij snel en doelgericht te werk en in overleg met en gesteund door familie komt zij snel tot een beslissing. Sara wordt ook aangenomen in het algemeen bestuur van de studentenvereniging, wat het studeren even op een lager pitje zet.

In het tweede studiejaar blijft haar keuze voor psychologie gehandhaafd. De mensen passen beter bij haar en ze vind de vakken interessant. Buiten de studie heeft ze weinig contact met medestudenten omdat al haar tijd gaat zitten in de studentenvereniging. Maar dat is geen probleem voor haar:

‘Het ‘klikt’ tussen mij en mijn studie. Ik vind de stof interessant, zie een specialisatie voor me, krijg de mogelijkheid om naar het buitenland te gaan. Ik ken het gebouw, de hoogleraren (niet persoonlijk), een aantal andere studenten. Thuis voelen is bij mij

vooral het prettig voelen in een omgeving. Op m'n gemak zijn. Dat ben ik op de faculteit psychologie.'

In de laatste ronde is Sara bezig meer contact te krijgen met haar medestudenten, omdat ze weer intensiever studeert na het beëindigen van de bestuursfunctie bij de studentenvereniging. Ze ziet de toekomst positief tegemoet, ook het vinden van een baan later. Op de vraag of ze bij 'herkansing' dezelfde keuze zou maken antwoordt ze:

'Ja, ik zou voor dezelfde instelling en opleiding kiezen. Ik heb gevonden wat ik zocht. Dit is wat ik wil studeren.'

Zou ze nog iets anders aanpakken dan ze het nu gedaan heeft?

'Ik zou meer naar mezelf luisteren en naar wat ik zelf wil, in plaats van wat men geweldige studies vindt, waarmee je het verste komt, wat hoog aanzien krijgt etcetera. Uiteindelijk moet je toch studeren wat *jij* leuk vindt, en niet wat je ouders of de maatschappij leuk zouden vinden.'

Sara lijkt zich makkelijk neer te leggen bij het feit dat beslissingen soms niet de juiste zijn. Zonder veel dralen zoekt ze informatie en advies en neemt dan nieuwe beslissingen. Dat ze wil en kan studeren daar twijfelt ze geen moment aan. Het 'klassieke' studentenleven hoort er voor haar helemaal bij. Ze heeft net zo lang doorgezocht tot ze op alle fronten tevreden was. De juiste studie is die waar je je thuis voelt en dat hoeft verder niet te betekenen dat je je vrije tijd met die studiegenoten doorbrengt. Docenten komen in haar verhaal weinig aan bod. Er is ook geen sprake van kritiek op de vorm waarin het onderwijs gegeven wordt. Door de overstappen is Sara feitelijk langer aan het studeren en heeft ze in het eerste jaar weinig voortgang gemaakt. Door voor februari te stoppen (de eerste vakken bij psychologie volgde ze in de vorm van contractonderwijs) is ze geen jaar studiefinanciering kwijt. Voor het bestuurswerk bij de studentenvereniging ontvangt ze een beurs. Er staan dus geen financiële barrières in de weg om de studie psychologie voort te zetten.

Conclusie over deze twee studieloopbanen

Johan en Sara zullen waarschijnlijk zonder veel problemen de eindstreep halen. In tegenstelling tot Sara kiest Johan ervoor zijn studie af te maken en eventueel later zijn andere interesses te bevredigen. Sara zoekt net zo lang tot ze zich ergens compleet thuis voelt. Beiden hebben ze het moeilijk gevonden een studiekeuze te maken. Johan vond zijn keus een wilde gok die goed is uitgepakt. Sara heeft letterlijk de studie en de omgeving gezocht die bij haar visie van studeren aansloot. De analyse van longitudinale kwalitatieve data bood zicht op de processen die beide studenten doorliepen.

Hoe is het verder afgelopen met de andere respondenten? Het merendeel van hen blijft studeren. (Natuurlijk is dit alleen te beoordelen voor de studenten die (bijna) tot het

eind mee zijn blijven doen.) In een inventariserende e-mailronde kort voor dit schrijven (de studenten zijn dan ruim drieënhalve jaar aan het studeren) lieten de meeste studenten weten dat het ze goed gaat en dat ze deze zomer verwachten af te studeren. Bij een aantal ging het zo goed dat ze nog een extra studie gingen volgen. Marleen vulde scheikunde aan met wiskunde, en Mieke doet naast biologie een minor psychonomie. Roel deed een dubbele propedeuse natuur- en sterrenkunde en is beide vakken blijven volgen.

Een aantal studenten is van studie gewisseld. Sera is in de propedeuse pedagogiek en onderwijskunde overgestapt naar culturele antropologie. Sara bleef bij onderwijskunde maar stapte over naar een andere universiteit. Fatima is met haar studie geschiedenis gestopt. In het laatste contact is nog niet duidelijk of ze een andere studie gaat beginnen, maar mocht ze dat proberen dan zal ze aan het hbo gaan studeren. Jordy en Marleen hadden de pech dat hun opleiding (hogere laboratorium opleiding) opgeheven werd aan het einde van hun tweede studiejaar. Onduidelijk is wat er van beide geworden is. Tot slot Erik, die wiskunde studeerde en probleemloos zijn vakken haalde maar bleef twijfelen over zijn keuze. Hij nam na twee jaar een sabbatical. Hij begon dat jaar met een baan in een verzorgingstehuis voor verstandelijk gehandicapten. Momenteel laat hij weten in het derde jaar van wiskunde te zijn teruggekeerd en ook nog vakken bij geschiedenis en Engels te volgen.

Conclusie en discussie

Een van de grote veranderingen in het leven van een aantal studenten is het op kamers gaan wonen. Verhalen van studenten zijn doorzocht op verhalen over hun woonsituatie die gerelateerd waren aan de studie. Uit die verhalen werd duidelijk dat het niet zo zeer de woonvorm is maar meer de beschikbaarheid van een goede werkplek en de sfeer in huis die belangrijk is voor de studie. Het kan dus belangrijk zijn specifiek naar die aspecten te vragen in plaats van alleen naar de woonsituatie. De ervaringen van uitwonende studenten zijn nauwelijks negatiever te noemen dan die van thuiswonende studenten. Een dergelijke extra 'rites de passage' heeft geen verstrekkende gevolgen.

Een tweetal begrippen uit het theoretische model waarmee de kwantitatieve data geanalyseerd werd (Beekhoven e.a., in press), aangaande integratie en rationele keuze, konden met de kwalitatieve data worden verdiept. Het betrof een item uit de academische fit schaal, onderdeel van integratie en het begrip subjectieve slaagkans van het rationele keuze perspectief. Voor beide begrippen was er grote mate van overeenstemming te zien in de reacties van de respondenten. Voor het onderdeel integratie werd echter tegelijkertijd uit de verhalen duidelijk hoe complex de verschillende factoren in elkaar grijpen. Het bevestigt het idee dat een construct als integratie in kwantitatief onderzoek niet goed gepresenteerd kan worden door het gebruiken van slechts drie of vier items. Wat de subjectieve slaagkans betreft, kon het veronderstelde achterliggende mechanisme van een actor, die terug kijkt naar de ervaringen en op basis van zijn kunnen een voorspelling maakt, in veel verhalen terug gelezen worden.

Dat studieloopbanen longitudinaal van karakter zijn is bekend maar niet vaak empirisch weergegeven, zowel niet in kwalitatief als in kwantitatief onderzoek. Omdat een groot deel van de studenten bereid was vijf keer (verspreid over een paar jaar) mee te werken aan dit kwalitatieve onderzoek kon het verstrijken van de (studie)tijd in beeld gebracht worden. Bij de bespreking van twee voorbeelden van loopbanen (Johan en Sara) ontstond een levendig beeld van wat er allemaal in studenten omgaat en hoe verschillend studenten met onvrede over hun studie om kunnen gaan.

Het aanvullen van kwantitatief onderzoek met kwalitatief onderzoek levert een waardevolle verbreding op. De realiteit van studieloopbanen is complex en is niet stabiel in de tijd. Kwalitatief onderzoek en dus niet alleen cross-sectioneel en retrospectief maar ook longitudinaal, kan die realiteit meer uitlichten en verlevendigen. Daarmee wordt ook ondervangen dat studenten bij een retrospectieve bevraging hun herinnering kleuren zodat die bij de uitkomst past (bij een afgebroken studie vertellen dat het toch nooit iets was bijvoorbeeld).

In de toekomst zou het zeer de moeite waard zijn eens de overgang van middelbaar naar hoger onderwijs op een kwalitatieve manier te volgen. Zelfs kwantitatief is dat al niet erg vaak onderzocht. De respons op kwantitatief onderzoek bij studenten is laag en wordt er niet beter op door alle evaluaties, monitoren, enzovoort die steeds meer toegepast worden door hogescholen en universiteiten zelf. Meedoen aan kwalitatief onderzoek is voor studenten een behoorlijke investering die wel enige beloning verdient. Feit is dat een aantal studenten het erg leuk vindt over zichzelf te schrijven en soms ook tot bepaalde inzichten komt door de gestelde vragen. De grootste uitdaging voor kwalitatief onderzoek zal daarom zeker blijven om 'alle' studenten vertegenwoordigd te laten zijn.

Summary

Study progress can be explained by several subjective factors. We study the possible influence of the living condition of students. Furthermore the concepts academic fit and subjective chance of success (powerful variables in the quantitative explanative study) are studied in depth. Finally, two cases will be covered in order to gain insight in the experiences during the study career and how choices are being made. Qualitative data on 25 students who have been approached five times are analyzed. Results show that not the fact whether students live with family or independently are important, but whether they have a good workplace and the atmosphere in the house. The sorts of associations that both academic fit and subjective chance of success call up have several resemblances. However academic fit appears to be intertwined with other factors. Eventually, two cases provide nice examples of how students can have different goals and how they go about in achieving those goals.

Literatuur

- Beekhoven, S., De Jong, U. & Van Hout, H. (in press) Explaining academic progress via combining concepts of integration theory and rational choice theory. *Research in Higher Education*.
- Beekhoven, S., De Jong, U. & Van Hout, H. (2001) The impact of first year students' living situation on the integration process and study progress. Paper gepresenteerd op ASHE (The Association for the Study of Higher Education), Richmond, Virginia, 2001.
- Beekhoven, S., De Jong, U., & Van Hout, H. (in press) Different courses, different students, same results? *Higher Education*.
- Christie, N. G. & Dinham, S. M. (1991) Institutional and external influences on social integration in the freshman year. *Journal of Higher Education*, 62, 412-437.
- Murguia, E., Padilla, R.V. & Pavel, M. (1991) Ethnicity and the concept of social integration in Tinto's model of institutional departure. *Journal of College Student Development*, 32, 433-439.
- Padilla, R.V. & Pavel, M.D. (1994) Using qualitative research to assess advising. *The Review of Higher Education*, 17, 143-159.
- Tinto, V. (1987) *Leaving college. Rethinking the causes and cures of student attrition*. Chicago: The University of Chicago Press.